

Sygn. akt III CSK 240/08

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 22 stycznia 2009 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Antoni Górski (przewodniczący)

SSN Marian Kocon

SSN Dariusz Zawistowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa K.S.

przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Wojewodę M.

i Wojewodę P.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 22 stycznia 2009 r.,

skargi kasacyjnej powódki K.S.

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 10 kwietnia 2008 r., sygn. akt [...],

**uchyla zaskarżony wyrok w pkt 3, w części oddalającej
apelację co do kwoty 1 223 779,57 zł (jeden milion dwieście
dwadzieścia trzy tysiące siedemset siedemdziesiąt dziewięć)
oraz w pkt 2 i 4 i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem częściowym z dnia 6 listopada 2007 r. zasądził na rzecz powódki K.S. od Skarbu Państwa, reprezentowanego przez Wojewodę M., kwotę 1 661 663,51 zł z odsetkami ustawowymi od 25 listopada 2004 r., a dalej idące powództwo o zapłatę oddalił. Rozstrzygnięcie to zostało oparte o ustalenia wskazujące, że na mocy decyzji administracyjnej wydanej w 1955 r. zostały przejęte na własność Skarbu Państwa nieruchomości stanowiące własność poprzedników prawnych powódki. Prezes Urzędu Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast w 2003 r. stwierdził, że decyzja ta w części dotyczącej działki o nr 1394/2, wchodzącej w skład przejętej nieruchomości, została wydana z naruszeniem prawa, a w odniesieniu do działki nr [...] stwierdził jej nieważność. Wartość nieruchomości oznaczonej nr [...] uległa obniżeniu o 6050 zł z uwagi na pozbawienie jej dostępu do drogi. Wartość nieruchomości o nr [...] (obecnie oznaczonej nr ewidencyjnymi [...] i [...]) wynosi 1 735 000 zł. Wartość przyznanego w 1955 r. odszkodowania za wywłaszczoną nieruchomość po jego zwaloryzowaniu wynosi 227 559,40 zł. Nieruchomość była obciążona hipoteką, wykreśloną po wywłaszczeniu, której wartość ustalono na 37 517,17 zł. Sąd Okręgowy uznał powództwo za usprawiedliwione w zakresie odszkodowania za utraconą nieruchomość, zmniejszenia wartości zwróconej nieruchomości oraz odszkodowania za utracone korzyści z powodu opóźnienia w zwrocie nieruchomości. Należność z tych tytułów należało pomniejszyć o kwotę 81 736,13 zł stanowiącą wartość zwaloryzowanej hipoteki. W ocenie Sądu pierwszej instancji brak było podstaw prawnych do zasądzenia odszkodowania obejmującego utracone korzyści z nieruchomości, której nie zwrócono powodom.

Apelacja powódki została oddalona wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 10 kwietnia 2008 r., który podzielił ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji i uznał, że zaskarżone orzeczenie mimo wadliwego uzasadnienia odpowiada prawu. Sąd Apelacyjny wskazał, że Skarb Państwa pozostaje właścicielem nieruchomości, w odniesieniu do której stwierdzono wydanie decyzji wywłaszczeniowej z naruszeniem prawa. Powodowie nie zakwestionowali zaś czynności, która spowodowała nieodwracalność skutków decyzji administracyjnej z 1955 r. Było nią

wniesienie w 1996 r. nieruchomości jako aportu do spółki akcyjnej. Powódka nie wykazała, aby to zachowanie pozwanego było działaniem bezprawnym i wyrządziło powódce szkodę. Nakazywało to przyjąć, że Skarb Państwa miał prawo korzystać z nieruchomości bez obowiązku rozliczenia się z korzyści osiągniętych z nieruchomości. W tej sytuacji szkoda w postaci utraconych korzyści z nieruchomości nie pozostawała w związku przyczynowym z wadliwą decyzją wywłaszczeniową z 1995 r. i oddalenie powództwa w zakresie roszczenia dotyczącego utraconych korzyści było usprawiedliwione. Sąd drugiej instancji uznał, że brak było podstaw do pomniejszenia odszkodowania należnego powódce przez potrącenie wartości hipotek, skoro w dacie wywłaszczenia nie istniała wierzytelność z tytułu kosztów remontu, stanowiąca podstawę ustanowienia hipoteki oraz nie wykazano by istniały jeszcze wierzytelności zabezpieczone hipoteką kaucyjną w 1927 r. Przy ustaleniu wysokości odszkodowania przypadającego powódce należało jednak uwzględnić wypłacone jej poprzednikom odszkodowanie za wywłączoną nieruchomość, w wysokości 91 417,39 zł, które po zwaloryzowaniu odpowiada kwocie 227 559,40 zł. Uwzględniając, że Sąd Okręgowy pomniejszył odszkodowanie należne powódce jedynie o wartość zwaloryzowanych hipotek na kwotę 81 736,49 zł, zasądzona wysokość odszkodowania była odpowiednia. Apelacja podlegała zatem oddaleniu.

Skarga kasacyjna powódki została oparta o podstawę naruszenia prawa materialnego. Zarzucono w niej naruszenie art. 361 § 1 k.c. w zw. z art. 160 § 1 i § 2 k.p.a., art. 156 § 2 k.p.a., art. 158 § 2 w zw. z art. 156 § 2 k.p.a., art. 160 § 1 i § 2 k.p.a., art. 231, 232 i 236 k.z. W oparciu o te zarzuty skarżąca wniosła o uchylenie wyroku w zaskarżonej przez nią części i przekazanie sprawy w tym zakresie Sądowi Apelacyjnemu lub innemu sądowi równorzędnemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd Apelacyjny uznał roszczenie o zwrot utraconych korzyści z nieruchomości niezwróconej powodom (nr [...]) za nieuzasadnione z tej przyczyny, że brak jest związku przyczynowego pomiędzy tego rodzaju szkodą a decyzją wywłaszczeniową z 1955 r., w sytuacji, gdy na skutek późniejszych zdarzeń (wniesienia w 1996 r. nieruchomości jako aportu do spółki akcyjnej),

decyzja ta wywołała nieodwracalne skutki prawne, a powódka nie wykazała, by pozwany swoim bezprawnym zachowaniem z 1996 r. wyrządził powódce szkodę. Ocena ta została zasadnie zakwestionowana w skardze kasacyjnej. Zdarzeniem wyrządzającym powódce szkodę było bowiem wydanie bezprawnej decyzji wyłączeniowej. Stwierdzenie w postępowaniu administracyjnym, że decyzja ta w odniesieniu do części nieruchomości została wydana z naruszeniem prawa, przesądza o jej bezprawności tak samo, jak stwierdzenie nieważności decyzji. Wydanie takiej decyzji pozbawiało jedynie właściciela możliwości uzyskania zwrotu nieruchomości, a w konsekwencji miało wpływ na ustalenie okresu, za który przysługuje mu odszkodowanie z tytułu utraconych korzyści z nieruchomości. Treść art. 160 k.p.a., który stanowił podstawę roszczeń powódki, nie daje natomiast podstaw do różnicowania przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa w przypadku stwierdzenia nieważności decyzji administracyjnej i stwierdzenia jej wydania z naruszeniem prawa w tym znaczeniu, że powoda obciąża obowiązek wykazania, że bezprawne było również działanie wywołujące nieodwracalny skutek wadliwej decyzji administracyjnej.

Bezprawne pozbawienie właściciela władania nieruchomością w wyniku wydania wadliwej decyzji wyłączeniowej mogło niewątpliwie spowodować szkodę w postaci utraconych korzyści z nieruchomości, pozostającą w normalnym związku przyczynowym z pozbawieniem właściciela możliwości korzystania z nieruchomości na skutek wydania takiej decyzji. W związku z orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 września 2003 r. (K 20/02) istnieje zaś możliwość dochodzenia na podstawie art. 160 k.p.a. odszkodowania także w zakresie utraconych korzyści, co do szkód powstałych po dniu 17 października 1997 r. Taką ocenę potwierdza powołany w skardze kasacyjnej wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 2008 r. (I CSK 464/07). W jego uzasadnieniu Sąd Najwyższy stwierdził, że pozbawienie właściciela korzystania z nieruchomości obejmujące okres po 17 października 1997 r. uzasadnia roszczenie z tytułu utraconych korzyści także w przypadku, gdy było ono wynikiem bezprawnej decyzji administracyjnej wywołującej nieodwracalne skutki prawne.

Nie można podzielić również oceny Sądu Apelacyjnego, że stwierdzenie na podstawie art. 156 k.p.a. wydania decyzji wyłączeniowej z naruszeniem prawa,

przy jednoczesnym braku podstaw do uznania bezprawności działania powodującego nieodwracalność skutków takiej decyzji, oznacza nabycie przez Skarb Państwa własności nieruchomości na podstawie decyzji wywłaszczeniowej i powoduje zwolnienie z obowiązku rozliczenia się z osiągniętych korzyści wstecz, od czasu wydania takiej decyzji. Okoliczność, że decyzja administracyjna, co do której stwierdzono jej wydanie z naruszeniem prawa, jak przyjęto w orzecznictwie „pozostaje w obrocie prawnym” nie oznacza, że sama ta decyzja stanowi podstawę skutecznego nabycia uprawnień (w rozstrzyganej sprawie prawa własności). Nie można bowiem w państwie prawnym dopuścić możliwości skutecznego wywłaszczenia i nabycia własności przez Skarb Państwa na podstawie bezprawnej decyzji administracyjnej. Należy przyjąć, że art. 156 k.p.a. pozwalał jedynie sanować skutki wydania takiej decyzji, z uwagi na wyjątkowe okoliczności zaszłe po jej wydaniu, za które przepis ten uznaje wywołanie przez decyzję bezprawną nieodwracalnych skutków prawnych. Zatem dopiero decyzja nadzorcza stwierdzająca istnienie podstaw do zastosowania art. 156, w wypadkach, gdy uzasadnione jest odstąpienie od stwierdzenia nieważności decyzji, powoduje ostatecznie wywarcie skutku w tym zakresie przez decyzję bezprawną. Z chwilą, gdy decyzja nadzorcza staje się ostateczna przesądza ona stan prawny wynikający z zaskarżonej, wadliwej decyzji. W rozstrzyganej sprawie po wydaniu przez Prezesa Urzędu Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast decyzji z dnia 7 lipca 2003 r. poprzedni właściciel uzyskał roszczenie o zapłatę odszkodowania za utraconą nieruchomość i tym samym definitywnie utracił przysługujące właścicielowi uprawnienie do korzystania z nieruchomości i pobierania z niej pożytków. Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym sprawę nie podzielił z tego względu stanowiska wyrażonego wcześniej w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 2008 r. (I CSK 464/02), że roszczenie z tytułu utraconych korzyści w przypadku decyzji wydanych z naruszeniem prawa przysługuje do czasu wyrównania szkody za utratę nieruchomości. Należy przyjąć, że roszczenie o zwrot utraconych korzyści nie przysługuje za okres po dacie powstania roszczenia o wypłatę odszkodowania za utraconą nieruchomość. Opóźnienie w wypłacie odszkodowania może uzasadniać natomiast inne roszczenie np. o zapłatę odsetek.

Usprawiedliwiony był również zarzut wadliwego zastosowania przez Sąd Apelacyjny jako podstawy prawnej rozstrzygnięcia przepisów ustawy z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Skarbu Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych i przepisów kodeksu zobowiązań, co w jego ocenie uzasadniało wydanie wadliwej decyzji wyłączeniowej przed wejściem w życie kodeksu cywilnego. Ocena ta oparta o zasadę, że dla oceny prawnej zdarzeń rodzących odpowiedzialność odszkodowawczą powinny być stosowane przepisy obowiązujące w tym czasie, nie uwzględnia, że w związku z wydaniem decyzji nadzorczej (stwierdzającej częściowo nieważność decyzji z 1995 r., a częściowo jej wydanie niezgodnie z prawem) w 2003 r. podstawę roszczeń odszkodowawczych powódki stanowił art. 160 k.p.a. Zawarte w nim odesłanie dotyczące stosowania do odszkodowania przepisów Kodeksu cywilnego nakazuje przyjąć, że w wypadkach, w których podstawę roszczeń odszkodowawczych stanowi art. 160 k.p.a. mają z mocy tego przepisu zastosowanie także przepisy Kodeksu cywilnego regulujące odpowiedzialność odszkodowawczą, mimo że wadliwa decyzja została wydana przed jego wejściem w życie.

Bezzasadne były natomiast zarzuty naruszenia art. 231, 232 i 236 kodeksu zobowiązań związane z twierdzeniem, że usprawiedliwiona odmowa przyjęcia odszkodowania za bezprawnie wyłączonej nieruchomości nie uzasadniała złożenia go do depozytu sądowego i wygaśnięcia odpowiedniej części roszczenia odszkodowawczego. Ocena tak sformułowanych zarzutów naruszenia prawa materialnego została wyłączona spod kontroli kasacyjnej z uwagi na oparcie ich o kwestionowanie jednocześnie ustaleń faktycznych Sądu drugiej instancji, co jest w świetle art. 398³ § 3 niedopuszczalne. Sąd ten swoje rozstrzygnięcie oparł bowiem o ustalenie, że poprzednikom prawnym powodów wypłacono odszkodowanie za wyłączonej nieruchomości w wysokości 91 417,39 zł.

Z przyczyn wyżej wskazanych skarga kasacyjna była uzasadniona w części dotyczącej roszczenia o zwrot uzyskanych korzyści (co do kwoty 1 223 779,57 zł) i w tym zakresie zaskarżony wyrok podlegał uchyleniu na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.